

Altun Yaruk'un birinci baskısında tek maddede toplanmış madde başları bu baskıda düzeltilerek ayrılır. Bunlardan bazıları şunlardır: *açığ, açın-, ar-, arıg, arka, as-, asdur-, bag, balı, baş, başlıg.*

Birinci baskıda damak n'si *ng* ile, bu baskıda ise *ñ* ile gösterilir: *anga* → *aña*, *angar* → *añar*, *angıt* → *añıt*, *angmagad* → *añmagad*, *angsız* → *añsız*, *anung* → *aññ*, *anungdın* → *aññdın*, *aryasang* → *arya-sañ*, *ayançang* → *ayançañ*, *başding* → *başdıñ*, *belingle-* → *beliñle-*, *bizinge* → *biziñe*, *bizingçileyü* → *biziñçileyü*, *bulung* → *buluñ*, *bulunglug* → *buluñlug*, *bursang* → *bursañ*... vd.

Eserin hazırlanması sırasında bilgisayarın imkânlarından sonuna kadar yararlanıldığı görülmektedir. Çalışmanın "Genel Dizin"i, *Cibakaya* ile; "Tersten

Dizin", *Ters Dizici* ile hazırlanır. Bunun yanında bağlamsal dizine (concordance) göre, metindeki tekrarlar dikkate alınarak tahrip olmuş bazı yerler de tahir edilir.

Sonuç olarak, Ceval Kaya, ikinci baskıda eseri baştan sona gözden geçirmiş, güncel bilgiler ışığında *Altun Yaruk*'un tam metin yayınına hazırlayarak araştırmacıların istifadesine sunmuştur. Türklük bilimine bu katkısından dolayı Ceval Kaya'yı kutlar, çalışmalarının devamını dileriz.

Kaynaklar

Kaya, Ceval, *Uygurca Altun Yaruk: Giriş, Metin ve Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2021, 1014 s.

MÂHİLERE DERYÂYI BİLDİRMEK: KILICIN VE KALEMİN SULTANLARI

Abdullah Tahir Özdemir

Medeniyetlerin ayırıcı ve şartıcı meziyetleri Hayâlî Bey'in "Şu mâhiler ki der-yâ içredür deryâyı bilmezler!" mısrasında işaret ettiği gibi çoğu zaman o medeniyetin sahiplerince hayli kanıksanmakta ve neticede de perdelenmektedir. Hele de mevzubahis Orhan Şaik Gökay'ın ifadesiyle milletçe şair addelebilecek Türkler olunca işler daha da karmaşık hâle gelmekte ve bir Türk hanedanı olan Osmanoğulları'na mensup neredeyse her bir sultanın şair olduğu hakikati "Ne var ki bunda canım?" şek-

linde bir tepkisizlikle normal karşılanmaktadır. Oysa aslında durumun hiç de böyle olmadığı Prof. Dr. Mustafa İsen ile Prof. Dr. Tuba Işınsoy Durmuş'un beraber hazırladığı *Kılıcın ve Kalemın Sultanları* adlı antolojinin ön sözünde anlatılan ve bizzat ismi zikredilmese de muhtemelen Mustafa İsen'in başından geçmiş bir hatıra vasıtasıyla çok net şekilde ifade ediliyor. Burada Kanuni Sultan Süleyman gibi Avrupa'ya nam salmış bir hükümdarın aynı zamanda diğer şairlerle boy ölçüşebilecek derecede bir sanatkar olduğu gerçeğinin Türk olmayanlar için ne kadar şartıcı olabileceği anlaşılırken arka kapaktaki cümle daha da anlam kazanıyor: "Önce biz bilelim ki dünyaya da anlatalım". Nitekim umumi olarak edebiyat üzerine neşriyatı mevcut olan Muhit Kitap da, mevzubahis eseri, böyle bir misyona hizmet etmek maksadıyla başlattığı ve şimdiye kadar edebiyat ve tarih sahalarında yazılmış 13 kitabı dâhil ettiği

1 Denizde yaşayan, daima ona muhatap olan ve dolayısıyla ondan gelen her şeyi kanıksayan balıklar, denizin mahiyetini hiçbir zaman için dışarıdan bakan biri kadar idrak edemezler.

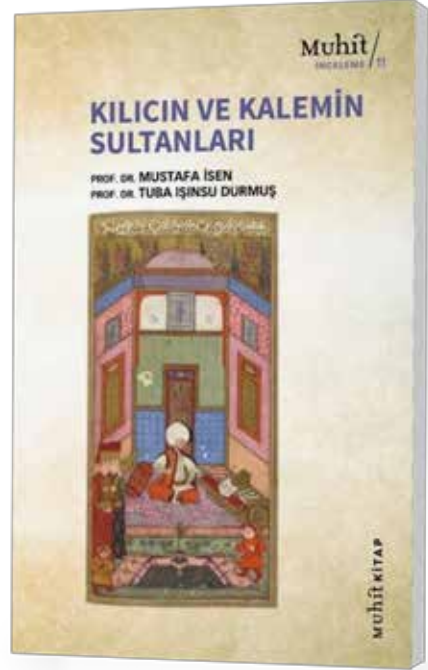
“Muhit/İnceleme” serisi içerisinde yayımlanmış. İçinde farklı türlerde inceleme kitapları mevcut olsa da, söz konusu serinin ekseriyeti klasik edebiyatın muhtelif şairlerinin şiirlerini içeren ve bizzat sahalarında uzman olan hocalar tarafından hazırlanmış antolojilerden meydana geliyor. *Kılıcın ve Kalemin Sultanları* da serideki diğer kitaplar gibi işin ehline teslim edilmiş: Kitabı hazırlayanlardan Mustafa İsen, Balkanlardaki şiir geleneği, biyografi ve tezkireler üzerine ihtisas sahibi olan ve pek çok eserin bizzat tenkitli neşirini yaptığı gibi bu metotla çok sayıda yüksek lisans ve doktora tezi de hazırlatmış bir hoca. Tuba Işınsoy Durmuş’un ise tenkitli neşirlerinin yanı sıra sanat ile siyaset münasebeti ve himaye sistemi gibi mevzularda çalışmaları mevcut. Ayrıca *Sultan Şairler ve Sultanların Şiirleri Şiirlerin Sultanları* olmak üzere bu yazının mevzuu olan kitabı neşreden araştırmacıların katkıda bulunduğu iki ayrı antoloji daha bulunuyor. İsen ile Ali Fuat Bilkan’ın birlikte hazırladığı ilk eser, *Kılıcın ve Kalemin Sultanları*’nda olduğu gibi yalnız Osmanlı hanedanına mensup şairleri ele alırken ihtiva ettiği şiirlerin günümüz Türkçesindeki karşılıklarını ise havi değil. İsen ve Bilkan’ın yanı sıra Durmuş’un da hazırlayanları arasında bulunduğu ikinci antoloji ise yine şair sultanlar hakkında olmakla birlikte, yalnız Osmanlı padişahlarıyla sınırlı kalmıyor ve Kırım, Mısır, Doğu Anadolu, İran, Orta Asya ve Hindistan gibi coğrafyalara hâkim olmuş Türk hükümdarlarının şiirlerini de içeriyor.

Söz konusu yazıda tanıtılan ve daha ziyade Osmanlı coğrafyasına ve padişahlarına odaklanan *Kılıcın ve Kalemin Sultanları* ise kültür tarihi üzerine pek çok eser veren ve alanın duayenlerinden olan bu iki araştırmacı tarafından hazırlanmış ve ihtiva ettiği her şiir günümüz Türkçesine çevrildiği gibi ayrıca

kitabın başına da, ön söz de dâhil edilirse, otuz sayfa civarında bir inceleme yazısı eklenmiş. Söz konusu yazıda eldeki eserin neden ve nasıl hazırlandığı ve hangi bağlamda idrak edilmesi gerektiği herkes tarafından anlaşılacak bir tarzda izah ediliyor, bu da elbette ki kitabın en kuvvetli yönünü oluşturuyor. Diğer yandan eser, akademik olmaktan çok edebî sahanın dışında yer alan ve bu mevzular hakkında pek malumatı olmayan meraklıları muhatap alarak onlarda ilgi uyandırmayı gaye edinen “popüler” bir seçki. Bu sebeptendir ki ön sözde de belirtildiği gibi verilen örnek şiirler günümüz Türkçesine aktarılmış, yazıldıkları devrin dil hususiyetleri göz ardı edilerek hâlihazırdaki imlayla esere alınmış ve ayrıca şiirin Latin alfabesine aktarılışı esnasında “uzatma dışında çeviri yazı işaretlerinden” kaçınılmış (s. 11). Gerçi yine bu tarzda şair sultanların şiirlerini derleyen, her ne kadar çok sayıda olmasa da, başka bazı eserler de mevcut ancak bunların çoğu Osmanlı sultan şairlerini bir bütün olarak ele almaktan çok müstakil olarak bir Osmanlı padişahına ve onun şiirlerine odaklanıyorlar. İdeal Kültür Yayıncılık’ın neşrettiği ve on kitaptan müteşekkil “Osmanlı Hanedanı Şairleri Serisi” de birinci kitabı olan *Osman Bey’den Sultan Vahdettin’e* haricinde yine bu mahiyette. Bir seriye ait bu kitap dışında Osmanlı padişah şairlerinin hepsine birden yer veren müstakil eserler olarak ise Rüştü Şardağ’ın *Şair Sultanlar*, Sadettin Kaplan’ın *Sultanların Şiirleri Şiirin Sultanları*, İskender Pala’nın *Şiirin Sultanları*, Saffet Sıdkı Bilmen’in *Şair Osmanlı Padişahları*, Hilmi Yücebaş’ın *Şair Padişahlar*, Orhan Yorgancı’nın *Şair Padişahlar* ve son olarak Reşat Ekrem Koçu’nun *Âşık Şair ve Padişahlar* adlı kitapları örnek olarak verilebilir. Açıkça görülüyor ki *Kılıcın ve Kalemin Sultanları* ele aldığı konu itibarıyla tek ve yegâne değil. Gelgelelim bu eser,

bu konuya ilişkin kendi haricinde neşredilmiş bütün eserlerden faydalanmasının ve yayımlandığı tarih ile içerdiği malumat açısından güncel bir kitap olmasının yanı sıra yalnız bir antoloji olarak kalmıyor ve mevzubahis sahada bilgi birikimleri açısından dikkate alınmaya değer iki hocanın perspektiflerini de okuyucuya sunuyor. Bunu başındaki inceleme yazısıyla doğrudan yaptığı gibi şair padişahların şiirlerinden yerin darlığı sebebiyle mecburen yapılan seçimdeki ölçüt ve bakış açısını okura aksettirmek suretiyle dolaylı yoldan da yapıyor. Hazırlayanlar her ne kadar böyle bir şiir tercihinin subjektif olabileceğini kabul ediyorlarsa da elden geldiğince objektif olmaya çalıştıklarını ve sultan şairlerin üslubunu ve şairliklerini en iyi aksettiren şiirleri tercih etmeye gayret ettiklerini ifade ediyorlar (s. 9). Dolayısıyla denebilir ki *Kılıcın ve Kalemin Sultanları*, siyasi ve askerî tarihi konu alan dizilerin popüleritesinden faydalanarak, zaten yaptıkları savaşlar ve kudretleri ile bilinen Osmanlı padişahlarını kültür tarihi bağlamı içerisine de yerleştirmeye ve onları en iyi yansıtan şiir örneklerini okura sunmaya çalışan, ayrıca kaynakları ve malumatı açısından da güncel olan hızlı ve kısa bir giriş kitabı olarak dikkat çekiyor.

Söz konusu eserde ön sözün akabinde “Hami ve Şair Olarak Osmanlı Hanedanı” başlığını taşıyan bir de inceleme yazısı yer alıyor. Bu yazıya göre sanat-kârlar muhiti ile saray arasında karşılıklı bir ilişki mevcut ve hükümdarlar, sanatı gelecek nesillere bir ad bırakma vasıtası olarak görürken sanatçılar ise sarayda ve hükümdarın şahsında sanatlarını icra edebilmeleri için bir istinat noktası buluyorlar. Diğer taraftan bu hâl, İslam medeniyetine mensup bütün hanedanlarda geçerliken Osmanoğulları’nda ise buna ilave olarak padişahlar, hamilik haricinde sanat

eserlerini üreten bir mevkide de yer alıyorlar. Bu da himaye sistemini ve sanat koruyuculuğunu daha da pekiştirirken bunun merkezden taşraya bir hiyerarşi çerçevesinde yayılmasına sebep oluyor. Özellikle Kanuni döneminde olmak üzere sultanlar, vasat bir şairlik yerine edebî muhitteki dalgalanma ve modaları takip edebilmeleri sayesinde klasik adı verilen estetiğe paralel bir üslupla eser verebiliyorlar. Bu üreticilik neticesinde de sanat zevkleri incelen ve tenkit kabiliyetleri gelişen şair padişahlar, edebiyata yukarıda zikredilen karşılıklı menfaat münasebetinin dışında estetik bir nazarla da bakabiliyor ve böylece iyi şiiri kötü şiirden ayırarak ilk elden münnekkit fonksiyonunu da icra ediyorlar. Bu da edebî muhitin tabiri caizse kalite kontrolünün her daim yapılabilmesini sağlıyor. Gelgelelim öyle anlaşılıyor ki bu durum ancak Kanuni dönemine kadar sürdürebiliyor, akabindeyse sultanlar değişen edebî tarzlara ayak uyduramayarak zamanın üslubunun haricinde

de bir sadeliğe tevaccüh ediyorlar. Bu da tabii ki hamilik sisteminde değişiklikler meydana getiriyor ve sözgelimi eskiden beri şairlerin işgal ettiği musahiplik makamında III. Murat meddah ve kıssahanları tutmayı tercih ediyor. Bunun yanında sultanların şiirleri tamamen dinî-tasavvufi bir mahiyete bürünürken aynı zamanda bunalımlar karşısında onların bir melcesi hâline de geliyor. Nitekim bu gelişim süreci sonraki bölümde yer alan şiir örneklerinden de pekâlâ görülebiliyor.

İnceleme yazısından sonraki kısımda 20 padişahın, 6 şehzadenin ve 1 hanım sultanın hayat hikâyesinden ve sanatından kısaca bahsedilmiş ve sonra şiir örneklerine geçilmiş. Bu şiirler, evvela orijinal şekliyle ardından günümüz diline nakledilmiş hâlleriyle kitapta yer alırken buna ilave olarak bazen de daha açıklayıcı izahlara girilmiş. Bu kısımda verilen örnekler sayıca bakılacak olursa en fazla şiirin hacimli bir divanı olan ve Muhibbî mahlasıyla şiir yazar Kanuni Sultan Süleyman için verildiği görülüyor. Diğer şair sultanlar için ise bu kadar örnek zikredilmediği, zikredilen örneklerin ise o padişahın hem hükümdar hem de sıradan insan olarak şahsi hayatını aksettirmesine ehemmiyet atfedildiği müşahede ediliyor. Bu sebeple söz konusu bölümde daha ziyade karizmalarıyla nam salmış Osmanlı sultanlarının bu hususiyetlerini yansıtan şiirlerine yer verilmiş, Cem Sultan ve Genç Osman gibi hayatlarına trajedi denebilecek hanedan mensupları ise bu hayatlarını aksettiren şiirler üzerinden temsil edilmeye çalışılmış. Öte taraftan tercih edilen şiirlerle yukarıda bahsedilen gelişim çizgisinin okuyucuya somut örnekler üzerinden izah edilmesinin hedeflendiği de söylenebilir. Özellikle Muhibbî'deki "kâdir olma hissi"-nin aksine duraklama ve çöküş dönemi padişahlarının şiirlerinde görülen ve

dünyadan bunalmış bir kulun sade ve samimi bir dille Allah'a yalvarışlarını ve Hz. Peygambere şefaata arzusuyla seslenişlerini içeren muhteva, bu gelişimin kavranmasında çok tesirli oluyor. Okuyucuya hem teker teker hem de bir bütünün parçası olarak sultan şairlerin sanatkar boyutunu gösteren böyle bir derleme, neticede ise bu padişahların edebiyat tarihi içerisinde nereye konumlandırılacağına az çok anlaşılmasını sağlıyor. Şiir örneklerinin yer aldığı bu bölümün akabinde kitap, mevzuya alakası olan okuru daha teferruatlı bilgiye yönlendirebilecek, detaylı olan ve yararlandığı kaynaklar hususunda kitabın ciddiyetini de gösteren "Kaynaklar" başlığı altında bir bibliyografya bitiyor. Her ne kadar bazı okuyucular için kitabın bittigine işaret eden gereksiz bir ilave olarak görülebilirse de bilakis bu kaynakçanın, kültür tarihine ve şair padişahlara ilgi duyan meraklılara okunması gereken temel eserleri vermesi hasebiyle, tek başına dahi kitabın geri kalanı kadar mühim olduğu söylenebilir.

Kılıcın ve Kalemin Sultanları, bahsi geçen bütün bu hususiyetleri sebebiyle denebilir ki modern şiire alakası olan ancak klasik edebiyat hakkında çok şey bilmeyenler için sondaki kaynakçayla birlikte bir başlangıç safhası ve kılavuz mahiyetinde. Klasik edebiyat hakkında az çok bilgisi olanlar için ise kitap, her şair padişahın en azından birkaç şiirine hızlıca ulaşmalarını ve aynı zamanda onca şiir arasından bunları tercih eden hocaların perspektifini de görmelerini sağlayan kısa bir antoloji niteliğinde. Gelgelelim eser, antoloji unvanına uygun olarak ekseriyetle şiirlerin yalnızca günümüz dilindeki motamot karşılığını veriyorken bazen ise hakikaten şerhi andıran açıklamalara yer vererek antoloji türüne mahsus darlığı aşıyor. Kitabın ulaşmaya çalıştığı esas hedef

kitlesinin klasik edebiyatla arasına kültürel bir mesafe girmiş okuyucu grubu olduğu düşünülecek olursa bunun yapılmasının hakikaten de elzem olduğu söylenebilir. Ancak bu eklemelerin her şiirde olmaması ve bazen yapılırken bazen de es geçilmesi sağlanacak faydayı sekteye uğrattırıyor. Gerçi kitabın maksadının, bütün bir edebiyatın ve onun unsurlarının izah edilmesi yerine, okurda yalnızca ilgi uyandırmak ve onu diğer

eserlere yönlendirmek olduğu anlaşılıyor. Ancak bu yönlendirmenin evvelinde, en azından, şiirdeki mananın ve temel unsurların daha iyi anlaşılmasını temin edecek şerh ve açıklama kısımlarının her bir şiir örneğinin akabinde verilmesi çok faydalı olabilir. Bu, eksiklikleri olan bir kitabın noksanlarını gidermekten ziyade zaten son derece kıymetli olan bir eserin meziyetlerini arttırmak manasına gelecektir.